

Національна академія наук України
Інститут соціології

СКОКОВА ЛЮДМИЛА ГЕОРГІЇВНА

УДК 316.7

КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ЕМПІРИЧНІ ВИМІРИ

22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора соціологічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є монографія.

Робота виконана в Інституті соціології Національної академії наук України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор Ручка Анатолій Олександрович, Інститут соціології НАН України, головний науковий співробітник.

Офіційні опоненти:

доктор соціологічних наук, професор Цимбалюк Наталія Миколаївна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри соціальних структур та соціальних відносин

доктор соціологічних наук, професор Хомерікі Олена Андріївна, Національний авіаційний університет, завідувачка кафедри соціології та політології

доктор соціологічних наук, доцент Отрешко Наталія Борисівна, Інститут культурології Національної академії мистецтв, провідний науковий співробітник відділу соціології культури

Захист відбудеться « » _____ 2019 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д26.229.01 в Інституті соціології Національної академії наук України (01021, м. Київ, вул. Шовковична, 12).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту соціології Національної академії наук України (01021, м. Київ, вул. Шовковична, 12).

Автореферат розісланий « » _____ 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.М. Стукало

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальність дослідження визначається основоположним місцем культурних процесів у соціальному житті, що часто знаходить відображення в ускладненій і турбулентній динаміці модерних соціумів, в тому числі українського, а також в актуалізації культурного аналізу в сучасному соціологічному знанні. Втілення культури (мови, звичаїв, міфів, цінностей, ідеологій, літератури, мистецтва, повсякденних взірців дій тощо) відбувається через культурні практики – продукування, репродукції, поширення, використання, споживання культурних змістів. У сучасній соціології та суміжних дисциплінах поняття «практики» стало дуже поширеним. Від дій, які видаються нам природними, – настільки вони є швидкими, непомітними і рутинними, до явно складних комплексів дій – усі звичайні, повсякденні заняття мільйонів людей і ті, які ми вважаємо складними, неординарними подіями, можна розглядати в ракурсі практик. Ідеться про увагу саме до особливостей практикування, способів виконання різної складності й узвичаєності комплексів індивідуальних і колективних дій, які в сукупності рухливих констеляцій і становлять «живу» тканину соціального життя в певному часі та просторі, у глобальному пов'язанні локальних культурних середовищ. У практиках вибудовуються, відтворюються і змінюються інститути, організації, структури соціальних груп (класових, етнічних, вікових, гендерних тощо), підтримуються і модифікуються уявлення, сенси, соціальні та культурні ідентичності членів соціумів. В українському суспільстві останніх років, як показують численні спостереження, культурні практики – важливий вимір реформування громадського життя, який може як сприяти модернізаційним процесам, так і перешкоджати їм, ставати об'єктом контролю культурної політики і цивільного активізму.

Поділ праці в модерних суспільствах поступово приводить до виокремлення безлічі занять і професій. Включення в ту чи ту ситуацію передбачає оволодіння як специфічними навичками, знаннями, культурною компетентністю, необхідними для життєдіяльності спільнот/субкультур (сімейних, сусідських, професійних тощо), так і диспонування узагальненими ідеями, уявленнями, цінностями, смислами. Як часто люди співвідносять свої повсякденні дії з генералізованими цінностями і смислами – одне зі стимулюючих питань соціології культури і дослідження практик (М. Вебер, Т. Парсонс, К. Гірц, Дж. Александер, Л. Тевено, Л. Болтанські, Р. Інглгарт та ін.). У вітчизняній соціології питання цінностей і ціннісних орієнтацій громадян, смислових, символічних формацій вивчають В. Бакіров, О. Балакірева, В. Бурлачук,

Є. Головаха, Н. Костенко, О. Куценко, А. Мельніков, М. Наумова, Н. Отрешко, В. Резнік, А. Ручка, В. Танчер, Ю. Савельєв, М. Соболевська, Н. Соболева, Л. Сокурянська, В. Судаков, О. Шульга та інші науковці.

У вужчому розумінні культурні практики пов'язують із виокремленням таких сегментів життя, які стосуються саме продукування, збереження, поширення, сприйняття, споживання ідей, знань, уявлень, утілених у слова, звуки, образи, тексти, матеріальні об'єкти, перформанси (релігійні, художні, технічні, навчальні, політичні, наукові, медійні тощо). Процеси відтворення культури і появи в ній нових елементів (ідей, уявлень, продуктів), співвідношення традиції та інновації також доцільно обговорювати в ракурсі репродукції та зміни в часі тих чи тих культурних практик, що побутують у локальних, національних, глобальних контекстах (П. Бурдье, М. Фуко, Е. Гідденс, Н. Еліас, М. Серто, Р. Вільямс, С. Холл, З. Бауман, П. Штомпка, С. Леш та ін.). Проблематику соціокультурних змін українського суспільства у глобально-локальному фокусі у вітчизняній соціології розробляють А. Арсеєнко, Е. Афонін, Л. Бевзенко, Є. Головаха, О. Злобіна, П. Кутуєв, О. Куценко, С. Макеєв, Л. Малес, А. Малюк, І. Мартинюк, О. Мусієздов, Ю. Сорока, В. Судакова, О. Хижняк, Н. Цимбалюк, Н. Черниш, М. Шульга, В. Щербина та ін.

Доступ, залученість у більшість практик є соціоструктурно обумовленими. Практики можуть потребувати складних умінь, витрат фізичної/розумової енергії для оволодіння ними, обладнання, витрат грошей, часу. Час є обмеженим ресурсом і розподілений у суспільстві порізно. Так само нерівним є розподіл економічних, політичних, статусних ресурсів тих чи тих груп. Соціальна нерівність і ексклюзія, як правило, тісно пов'язані з культурною нерівністю. Законодавство більшості сучасних демократичних держав, міжнародні угоди гарантують культурні права громадян (отримання освіти, оволодіння і користування мовами, вільний доступ до інформації, відпочинку і дозвілля, можливості підтримання культурної ідентичності тощо), діапазон яких розширюється. Стає зрозумілим, що дотримання культурних прав і свобод громадян є досить надійним критерієм визначення стану економічного і демократичного розвитку держави, типу політичного устрою, рівня соціального захисту громадян, відкритості та толерантності суспільства. Питання соціальної стратифікації в різних проявах (статусних, класових, вікових, гендерних, просторових тощо) та її впливу на розмаїття повсякденних практик громадян у вітчизняній соціології вивчають О. Вишняк, Є. Головаха, А. Горбачик, А. Домаранська, О. Іващенко, Н. Коваліско, І. Кононов, Н. Костенко, О. Куценко, С. Макеєв, О. Симончук, О. Стегній, С. Оксамитна, В. Паніотто, В. Пилипенко, І. Прибиткова, О. Рахманов, А. Ручка, В. Хмелько, Г. Чепурко, М. Чурилов

та ін.

Розуміння важливості досліджень культурних практик у соціології та соціальних дисциплінах стає поширенішим, проявом чого є дедалі більша кількість наукових публікацій, присвячених тим чи тим практикам. У вітчизняній соціології накопичено досвід досліджень громадянських практик (В. Степаненко, О. Резнік), релігійних, духовних практик (О. Іванкова-Стецюк, М. Паращевін, Л. Рязанова, О. Козловський, О. Зубарев), інтелектуальних практик (С. Макеєв). Дослідники вивчають особливості розгортання практик у різних сферах життя соціумів, зокрема: освітні практики (Л. Хижняк, О. Хомерікі, С. Щудло, В. Чепак та ін.), інформаційні, медійні преференції та практики (С. Барматова, Н. Бойко, О. Горошко, В. Іванов, О. Личковська, Н. Костенко, М. Наумова, О. Сусська, В. Судакова, І. Чудовська, В. Щербина та ін.), дозвілєві практики (Н. Цимбалюк, Л. Сокурянська, Ю. Яковенко та ін.), рекреаційні заняття (О. Беленок, А. Бова, О. Симончук та ін.), практики взаємодії з ментальнохворими (О. Піронкова), споживацькі практики (Я. Зоська, Т. Петрушина, Н. Толстих та ін.), спортивні орієнтації і заняття (О. Кириленко, М. Туленков та ін.). Дослідженням мовних практик, настанов міжкультурної взаємодії, ксенофобії та толерантності присвятили свої праці Л. Аза, О. Вишняк, В. Євтух, О. Даниленко, Н. Паніна, І. Прибиткова, В. Паніотто, Ю. Сорока, В. Хмелько, М. Шульга та ін. Аналіз художніх практик подано у працях Р. Шульги, К. Тягло, А. Калашнікової, О. Семашка та ін.

Разом із тим узагальнювальне розуміння засадничої ролі культурних практик у соціальному житті, їх морфології та динаміки, сучасної конфігурації теоретичних підходів до їх вивчення, наявності концептуальних кластерів у сучасній соціології культури для їх емпіричного дослідження, на нашу думку, є недостатньо опрацьованим.

Наукова проблема полягає в наявності суперечності між зростаючою проліферацією, розрізненістю результатів вивчення рухливих станів соціальних і культурних порядків сучасних суспільств у межах мультипарадигмального теоретизування сучасної соціології культури, різноманітних технологій емпіричного дослідження культурних практик і актуальними запитамі соціологічної науки щодо формування генералізованого знання стосовно концептуальних і операціональних підходів до вивчення культури.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація пов'язана з науково-дослідними темами Інституту соціології НАН України: «Продуктування і трансляція смислів у полікультурному соціумі» (№ держреєстрації 0109U00228), авторкою досліджено трактування смислів у культуральній соціології, змістовну

наповненість концепту «Дім» у реаліях українського суспільства; «Динаміка соціокультурних процесів в українському суспільстві» (№ держреєстрації 0112U000326), здобувачка дослідила трактування гомології та гетерології культурної стратифікації в теоретичному й емпіричному ракурсах, структуру і динаміку культурно-дозвіллевих практик у країні; «Участь громадян України у культурі: ціннісно-сміслові орієнтири та сучасні практики» (№ держреєстрації 0115U002183), авторкою проаналізовано особливості постбурдзьезіанських підходів, напрям культурної статистики щодо участі в культурі, поточну динаміку дозвіллевих практик, а також особливості становлення цифрового культурного середовища в українському суспільстві.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є системна експлікація теоретико-соціологічних і операціональних підходів до вивчення культурних практик у сучасному суспільстві, в тому числі українському.

Завдання роботи:

- виявити основні характеристики теоретичних підходів у сучасній соціології культури в ракурсі їх релевантності осмисленню статусу культурних практик у соціальному житті й обґрунтувати концептуальні вектори розгляду їх сумісності, комплементарності або альтернативності;
- визначити стимулювальний потенціал амбівалентностей і напружень у концептуальному розумінні культурних практик;
- надати історико-соціологічний абрис становлення основних підходів до емпіричного вивчення культурних практик;
- розкрити механізми і результати інституціалізації кількісних підходів у рамках галузевих соціологій до вивчення культурних практик, у тому числі формування дослідницьких мереж аналізу проблематики соціальної та культурної стратифікації;
- дослідити особливості становлення національної та міжнародної інфраструктури досліджень культурних практик і культурних політик, формування напряму порівняльної культурної статистики;
- продемонструвати специфіку підходу «виробництва культури» до вивчення культурних практик;
- з'ясувати евристичні можливості етнографій і антропологій культурних практик, зокрема у формі поширення практикоорієнтованих підходів у соціології культури;
- виявити тенденції та чинники зрушень у структурі культурних практик і діагностувати рухливі стани поточної культурної ситуації в українському суспільстві, їх соціоструктурні обумовленості;
- розкрити стимули й обмеження функціонування інтернет-практик у контексті становлення мережево-цифрової культури в українському

суспільстві, а також смислові перспективи розгортання практик у просторі «Дому», інтернет-просторі;

– репрезентувати особливості поточної мовної ситуації та функціонування мовних практик у сферах культурного споживання.

Об'єктом дослідження є культурні практики сучасного суспільства.

Предметом дослідження є сучасні соціологічні підходи до вивчення культурних практик.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та соціологічні методи: аналітичний і критичний аналіз – для з'ясування специфіки і комплементарності теоретичних підходів до вивчення культурних практик; метод систематичного огляду – для охоплення емпіричних способів вивчення культурних практик у рамках альтернативних підходів і кількісних/якісних технологій отримання й аналізу даних; історико-соціологічний метод – для реконструювання становлення прикладних перспектив вивчення культурних практик і етапів формування дослідницької інфраструктури культурної статистики на національному і міжнародному рівнях; компаративний метод – для з'ясування змісту концепту «культурні практики» в рамках альтернативних теоретико-соціологічних підходів; соціокультурний аналіз – для інтерпретацій соціокультурного контексту розгортання культурних практик; соціоструктурний аналіз – для виявлення соціоструктурних обумовленостей залучення в культурні практики; порівняльний соціологічний аналіз – для зіставлення динамічних рядів даних щодо культурних практик в українському суспільстві, їх порівняння з даними європейської культурної статистики, для оцінки варіативності в часі статистичних даних щодо наявності та відвідування закладів культури/освіти, медійних пропозицій; методи багатовимірного аналізу – для вирізнення стилів культурно-дозвіллевих практик громадян країни; якісний аналіз текстів – для виявлення смислових констеляцій у сприйнятті культурних ідентичностей, міжкультурних комунікацій, соціокультурних просторів, артефактів партиципаторної культури.

Емпіричною базою монографічного дослідження стали результати моніторингу «Українське суспільство» Інституту соціології НАН України 1994–2017 років, результати Європейського соціального дослідження (ESS), даних порівняльної культурної статистики, інших проектів, у яких брала участь авторка (фокус-групи, проективні методики).

Наукова новизна одержаних результатів. У пропонованому дослідженні здійснено цілісну генералізовану концептуалізацію теоретичних і емпіричних підходів до вивчення культурних практик у сучасному суспільстві, яка верифікована у дослідженнях культурної участі різних соціокультурних груп населення України.

Вперше:

– подано систематизоване бачення теоретичних підходів до вивчення культурних практик як констеляції таких напрямів теоретизування в сучасній соціології культури, як культуральна соціологія, бурдєзійанські та постбурдєзійанські підходи, варіанти теорії практик;

– доведено комплементарний характер цих теоретичних напрямів та їх спрямованість на розв'язання специфічних завдань, а саме: дослідження культурних практик-перформансів як проявів генералізованих смислів у підході культуральної соціології (Дж. Александер); увага до соціоструктурних аспектів культурних практик у бурдєзійанських підходах та їх оновлене трактування через задіяння індивідуалістських, феноменологічних концептів у постбурдєзійанських підходах (Б. Лаїр, А. Еньон та ін.); урахування вимірів присутності речей (матеріальності), аспектів простору і часу в різних версіях практико-теоретичних підходів (Е. Гідденс, Т. Шацкі та ін.);

– визначено потенціал теорії практик для аналізу культурних практик за допомогою встановлення специфіки трьох етапів модифікацій теорії практик у соціологічному аналізі культурних процесів, а також виявлення особливостей концептуалізації практик за версією Т. Шацкі як чільного представника другого етапу практико-теоретичного підходу;

– з'ясовано конфігурацію простору актуальних операціональних стратегій щодо вивчення культурних практик у сучасній соціології культури; конфігурація формується через взаємодію і взаємообумовленість кластеру репродукування тези стосовно гомології/гетерології культурної та соціальної стратифікації, варіантів парадигми виробництва/споживання культури, кількісних і якісних підходів у дослідженні сфери дозвілля і культурного споживання, досвіду cultural studies, міжнародної культурної статистики, практико-теоретичних версій етнографії/антропології медіа;

– на основі ретроспективного аналізу репрезентовано операціональні виміри альтернативних технологій досліджень культурних практик за критеріями: 1) об'єктивістської парадигми (на основі репрезентативних кількісних обстежень структури й обсягу дозвіллевих занять, диференціації культурного споживання, преференцій аудиторій медіа, мистецтва тощо), 2) інтерпретативних течій, «критичних» підходів (cultural studies), практикоорієнтованих етнографій з їх увагою до якісного аналізу змістів практик, їх траєкторії в часі та просторі, рівня поширеності необхідних навичок і компетентностей для їх практикування, емоційних ефектів залучення у практики тощо;

– виявлено основні етапи, рівні, напрями, інфраструктуру, технології й агентів/промоуторів становлення сучасної системи міжнародної порівняльної культурної статистики, одним із базових елементів якої є

увага до культурних політик і практик культурної партиципації в контексті демократичного розвитку сучасного суспільства;

- встановлено довготривалі тенденції у структурі культурно-дозвіллевих практик населення України на підставі моніторингових спостережень 1994–2017 років, а саме: збереження дисбалансу приватного (домінуючого) і публічного взірців дозвілля; відтворення оцінок структурних бар'єрів щодо бажаних взірців проведення дозвілля; репродукування в часі трьох основних стилів задіяння в культурно-дозвіллевій практиці (низький, середній, вищий рівні активності та діапазону занять); зрушення у структурі дозвілля за рахунок сталого зменшення контактів із паперовими носіями інформації на користь цифрових носіїв і реконфігурації медіа-аудиторії у бік збільшення практик мережево-цифрової партиципації;

- виявлено особливості культурної партиципації населення в умовах надзвичайності останніх років в українському суспільстві, які мають амбівалентний характер – одночасно стимулювальний і стримувальний, що знаходить вираз у зростанні рівня значущості цінностей демократичного розвитку країни, вільного висловлювання поглядів, національно-культурного відродження, участі в діяльності громадських організацій, а також спадних трендах щодо залучення до культурно-дозвіллевих практик, скороченні витрат на задоволення культурних потреб, відтворенні структурних перешкод бажаним взірцям проведення дозвілля.

Удосконалено:

- розгляд специфіки функціонування мовних практик у сучасному українському суспільстві в контексті концептуалізації мовного капіталу (П. Бурдьє), емпіричного аналізу процесів інституційної та повсякденної культурної соціалізації в різних регіонах країни, практик культурного споживання, настанов міжкультурної взаємодії;

- експлікацію й аналітику основних трендів становлення глобальної мережево-цифрової культури, специфіки її поширення і циркуляції в українському соціумі на основі верифікованих кількісних даних щодо обсягу інтернет-аудиторій і змістів цифрової культурної партиципації, а також якісних інтерпретацій міметичних практик, суперечливих ефектів залучення до онлайн-користування;

- можливості інтерпретації приватного простору «Дому» як основного локусу розгортання практик шляхом вирізнення трьох смислових перспектив його сприйняття – предметно-просторової, часової, соціальної.

Дістало подальший розвиток:

- трактування тези гомології/гетерології культурної та соціальної

стратифікації, апробоване на матеріалі динамічних рядів емпіричних даних щодо культурних практик соціологічного моніторингу «Українське суспільство» Інституту соціології НАН України;

– бачення парадигми продукування/споживання культури щодо вивчення культурних практик шляхом історико-соціологічного аналізу перспективи «виробництва культури» та її варіантів у сучасній соціології культури;

– розширення термінологічного словника опису культурних практик, зокрема на основі постбурдєзійських підходів (всеїдність, культурна мобільність, дисонансні/консонансні культурні практики і т. п.), практико-теоретичних підходів (практики-перформанси, організатори практик та ін.), культуральної соціології (культурні перформанси) тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертації можуть бути використані в розробленні стратегій соціальної, культурної, інформаційної політики в українському суспільстві, у виробленні напрямів діяльності закладів культури, освіти, дозвілля, недержавних громадських організацій культурницького, добродійного, дозвіллевого, рекреаційного спрямування. Подану інформацію доцільно застосовувати в науково-дослідній діяльності державних і недержавних інституцій для розроблення експертних, аналітичних висновків і оцінок культурних процесів, розвитку крос-культурних проєктів, а також у вищих навчальних закладах – для підготовки фахівців з соціології культури і суміжних дисциплін.

Особистий внесок здобувача. В опублікованій із співавтором роботі (Танчер В., Скокова Л. Культуральна соціологія: «сильна програма» досліджень смислів соціального життя // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2009. № 4. С. 19–42) особисто здобувачка з'ясувала етапи інституціалізації підходу культуральної соціології, представила основні засади «сильної програми» Дж. Александера, які постулюють аналітичну автономію культури, застосування інструментів якісного аналізу текстів культури, пошуки причинних механізмів того, як «працює» культура.

В опублікованій із співавтором праці (Костенко Н., Скокова Л. Тестування шкали культурної компетентності (CQS): українська аудиторія // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2012. № 4. С. 159–193) здобувачка особисто вирізняла варіативність настанов щодо міжкультурної взаємодії на основі інтерпретації матеріалів групових дискусій, а саме: суміщення толерантного ставлення до культур і народів із проявами етноцентризму, етнофаворитизму, ієрархізацій міжкультурного світу. Зафіксовано впливи ідеологічного контексту і поточної політичної ситуації на функціонування перешкод лояльного сприйняття «інших культур».

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації обговорено на таких наукових конференціях: всеукр. наук.-практ. конф. «Культура в сучасному українському суспільстві: стан та проблеми» (Київ, 2008); всеукр. наук. конф. «Нова соціокультурна реальність в Україні: теорія, методологія, практика» (Київ, 2008); всеукр. наук.-практ. конф. «Культура України: цілісність у регіональній різноманітності» (Київ, 2008); міжнародна наук.-практ. конф. «Варіації модерну та модернізації: український соціум в контексті глобальних процесів» (Київ, 2013); всеукр. наук. конф. «Український інформаційний простір у світовому контексті» (Київ, 2013); міжнародна наук.-практ. конф. «Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914–2014» (Київ, 2014); XII всеукр. наук.-практ. конф. «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Теорії солідарності та конфлікту в поясненні сучасних суспільних процесів» (Київ, 2015); міжнародна наук.-практ. конф. «Держава та глобальні соціальні зміни: історична соціологія панування та спротиву в епоху модерну» (Київ, 2015); наук.-теорет. конф. із міжнар. участю «Дискурсивний вимір сучасного мистецтва: діалог культур» (Київ, 2016); XIII міжнар. наук. конф. «Молодіжна політика: проблеми та перспективи» (Дрогобич, 2016); конф. «Методологія і методи соціологічних досліджень в Україні: історія та сучасні проблеми. До 70-річчя Володимира Паніотто» (Київ, 2017); міжнар. наук.-практ. конф. «Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин» (Київ, 2017); III Конгрес Соціологічної асоціації України «Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання» (Харків, 2017); XV міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Модернізація суспільства та соціальні технології» (Київ, 2018).

Публікації. Основні наукові результати дисертації опубліковані у 22 працях, серед яких 1 монографія, 4 статті в закордонних фахових виданнях (№ 1, 2, 5, 19), 2 статті у вітчизняних фахових виданнях, включених до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (№ 11, 12). Апробацію матеріалів дисертації засвідчують 13 робіт. Додатково результати дисертації відображають 6 робіт.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація у вигляді монографії має вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Повний обсяг монографії – 334 с.; 14 рис., 31 табл., список джерел (522 найменування), 3 додатки займають 55 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано проблему, мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження.

У першому розділі «Теоретико-соціологічні засади осмислення культурних практик» розкрито особливості ключових теоретичних підходів у сучасній соціології культури до розуміння культурних практик. Прихильники культуральної соціології (Дж. Александер та ін.) акцентують значущість вивчення генералізованих смислів і значень, особливостей їх структурування в автономному просторі культури. Символічні формації (уявлення про сакральне/профанне, міфи, наративи, жанри тощо) і зумовлюють, і обмежують соціальні дії, тим самим репродукуючи й одночасно трансформуючи соціальну структуру. Методологія «сильної програми» базується на засадах герменевтичної реконструкції соціальних текстів (В. Дільтей), принципах насиченого опису (К. Гірц), можливостях наративного, семіотичного, дискурсивного аналізу тощо. Метою є встановлення конкретних механізмів, на підставі яких «працює» культура, аналіз взаємовідносин культурних і силових порядків. Усвідомлення складності побудови культурних структур не дає змоги редукувати їх вивчення виключно до систем цінностей, ідеологій у пов'язаннях із впливами соціальних систем. Культурна прагматика спрямована на пошуки синтетичного бачення виміру соціальної дії та культурних структур, відходу від концентрації лише на вивченні практик або на герменевтичних реконструкціях смислів. Ці пов'язання дій і смислів яскраво проявляють себе в соціальних перформансах, тобто ритуалізованих, символічних діях, спрямованих на досягнення певного враження, результату (Е. Дюркгейм, К. Гірц, І. Гофман, Дж. Остін та ін.). Культур-прагматичний аналіз прояснює відносини між текстами культури і повсякденними діями-перформансами різних акторів, матеріальними і владними контекстами їх розгортання.

У теорії практик у сучасній соціології культури вирізняють три етапи, представники яких сприяли оформленню словників і стилів вивчення культурних практик. Серед представників першого етапу розглянуто теорії практик Е. Гідденса, П. Бурдьє; другого – теорію практик Т. Шацкі. З'ясовано особливості третього етапу, тобто практикоорієнтованих прикладних досліджень, а також постбурдьєзіанських підходів. Практико-теоретичні підходи (альтернатива парасольковій назві «теорія практик») вирізняє намагання вийти поза рамки усталених дихотомій у соціальних науках (структура – дія, суб'єкт – об'єкт, макро – мікро тощо). У соціології культури ці підходи вможливають пояснення рухливих, динамічних і одночасно стабільно відтворюваних соціокультурних реалій, вирізнення одиниць соціального аналізу, які одночасно близькі до повсякденного досвіду і здатні розкривати механізми впорядкування колективного співжиття. Практичне, або фонове знання міститься радше в тілесних навичках, усталених

взірцях дій, винаходах щодо розв'язання конкретної проблеми (тактики, за М. Серто), ніж у знанні інструкцій, рекомендацій, артикульованих правил або в суб'єктивній інтенціональності. Відповідно, дослідників цікавлять не так судження про дії, як способи оволодіння діями, навичками компетентного їх виконання, варіативність стилю, манери практикування. Е. Гідденс доводить, що структури правил і ресурсів зумовлюють діяльність, а у процесі діяльності людей відбувається репродукція правил і ресурсів соціальних систем. Не можна обмежувати соціологічний аналіз сферою свідомо поставлених акторами цілей або зводити його до структурних детермінацій; у фокусі соціологічної уяви мають бути соціальні практики. Американський науковець Т. Шацкі описує практику (соціальний феномен) як констеляцію різних, певним чином організованих діяльностей; вона стосується колективного життя, а не окремих індивідів. Дії людей, думки, мотиви, ідентичності треба розглядати не відокремлено, а у пов'язанні з контекстом відповідних практик. Подібність різних практико-теоретичних підходів полягає в тому, що соціальні явища (знання, смисли, соціальні інститути, влада, мова тощо) розглядаються як аспекти чи компоненти поля практик і не можуть бути відокремлені від нього. Організація, поєднання розрізнених активностей у практику відбувається за допомоги чотирьох елементів-організаторів: практичне розуміння, правила, телеоафективні структури, генералізоване розуміння. Паралелі таких організаторів практики є у Бурдьє (габітус, ставки, капітали), Гідденса (набори правил і ресурсів, практична свідомість). Підсумовано особливості практико-теоретичних підходів як основи досліджень соціальних і культурних процесів, а саме: акцентування практик і полів практик як одиниць соціального аналізу, увага до часо-просторового розгортання практик і переплетіння їх з матеріальними, non-human сутностями, комплексне бачення практик як рухливих конгломератів елементів, розрізнення практик-як-сутностей і практик-як-перформансів, дефініції практик як перехрещення діянь і висловлювань, увага до тілесності, матеріальності, дискурсивності, процесуальності практик, трактування індивідів як виборців, носіїв практик, практикувальників.

Важливе місце в дослідженнях культурних практик посідають бурдьєзіанські та постбурдьєзіанські підходи. Культурний капітал, поле культури і його субполя, габітус, дистинкції, символічне виробництво, практики культурного споживання – ці та інші поняття Бурдьє увійшли до базовго словника соціології культури. Поле культури є простором, що охоплює поля культурного виробництва і культурного споживання, які є взаємозалежними. Поля культури пов'язані з полями класів, влади, технології, що впливає на їх конфігурації, збереження чи розмивання

стандартів автономності поля. На основі емпіричних спостережень і застосування багатовимірного аналізу даних Бурдьє обстоював тезу гомології систем соціальної та культурної стратифікації, доводячи, що ієрархізована структура практик культурного споживання є гомологічною класовій структурі. До того ж практики в різних полях є гомологічними між собою й утворюють на основі габітусу узгоджені стилі життя різних груп. Отже, культурні смаки і практики відіграють важливу роль у динаміці соціальної та культурної репродукції, відтворюючи соціальні та культурні нерівності. Бурдьє підкреслює вагу габітусу, практичного знання, відчуття гри, тілесних, технічних навичок порівняно зі знанням формальних правил і норм. Габітус забезпечує усталеність практик у часі на основі набутих схем сприйняття, мислення, дій.

У рамках постбурдьєзіанських підходів суттєвим є внесок у концептуалізацію культурних практик французького соціолога Б. Лаїра. Він пропонує детальніше аналізувати процес соціалізації для кращого розуміння обставин формування габітусу (системи диспозицій), впливу минулого на поточні дії та взаємодії. Увага до модальності, гетерогенності, неуніфікованості диспозицій, визнання внутрішньої плюральності індивідів, контекстуальності та мультдетермінованості їх дій є важливим кроком у розумінні дисонансних і консонансних культурних практик. Показано, що специфіка вивчення культурних практик у рамках реляційної й естетичної соціології мистецтва полягає у створенні описів щільного переплетіння ситуативних людських дій і об'єктів (non-human) із метою експлікації множини рамок, які обумовлюють реальні взаємовідносини в полі мистецтва (символічні, організаційні, комунікативні, технологічні, тілесні тощо). Деталізовані реконструкції спрямовані на розуміння дії в її конкретному оточенні, на розгляд практик як комплексних наборів пов'язаних сутностей (об'єктів, висловлювань, текстів, звуків, будинків, людей тощо), кожна з яких відіграє важливу роль у ході подій (А. Еньон, Н. Енік та ін.). Під гаслами «естетичного повороту», «перформативного повороту» відбувається переорієнтація до цінності, унікальності творів мистецтва, їх здатності конституювати внутрішнє життя митців і споживачів (Дж. Борн, Т. Денора, Р. Колінз). Аналіз практик оцінювання, категоризації, класифікації становить окремий напрям у сучасній соціології культури – соціологію евалюацій (М. Ламон).

У другому розділі «Операціональні виміри культурних практик» за допомоги вирізнення методологічних альтернатив у соціології та соціальних дисциплінах (об'єктивізм, інтерпретативні, критичні підходи) і на основі історико-соціологічного аналізу розглянуто механізми й особливості оформлення домінуючих стилів емпіричних досліджень культурних практик. На прикладі соціології дозвілля показано вплив на її

формування суспільної затребуваності соціологічної інформації щодо трендів участі населення в культурі у зв'язку зі зростанням обсягів вільного часу, розширенням діапазону дозвіллевих занять. Уже з кінця 1960-х років популярними стають регулярні репрезентативні обстеження участі населення в дозвіллі науковцями багатьох країн, у тому числі вітчизняними дослідниками – у формах опитувань і щоденникових досліджень (бюджет часу). Показано поступове розширення фокусу уваги в рамках підходу «обмежень дозвілля» в північноамериканській соціології: від акцентів на структурних перешкодах участі до вивчення досвіду дозвілля. Важливим етапом інституціалізації дозвіллевих студій стали проекти з архівації даних бюджетів часу, зокрема, гармонізована схема кодування використання часу, розроблена відділом статистики ООН. У цій схемі вирізняють: соціабельність, участь у житті громади; релігійні практики; культурні, дозвіллеві, спортивні практики. Ретроспективний огляд можливостей аналізу культурних практик у рамках об'єктивістських підходів демонструє їх переваги в отриманні кількісних і порівняльних даних, які мають евристичний, технологічний потенціал. Ці дані дають можливість вивчення культурної ситуації загалом, здійснення її «діагнозу», розроблення стратегій соціальної та культурної політики.

Виявлено етапи і чинники становлення інфраструктури порівняльної культурної статистики, яка нині функціонує на національному, міжрегіональному, міжнародному рівнях. Веб-платформа «Компендіум» акумулює і надає доступ до даних щодо станів сфери культури в різних країнах, у тому числі в Україні. Розглянуто внесок агентів-промоуторів збирання культурної статистики. За сприяння Європейської комісії та Євростату з 1997 розробляються документи для гармонізації європейської культурної статистики, що сприяє розвитку технологій продукування компаративних даних. Покетбуки «Культурна статистика» Євростату (2007, 2011, 2016) мають розділи, присвячені культурній партиципації на основі аналізу даних європейських крос-культурних проектів, зокрема, «Євробарометра» (2001, 2004, 2007, 2013) та ін. Проекти позиціонуються як важливий елемент інформаційного базису культурної політики Євросоюзу. ЮНЕСКО є активним агентом просування ідеї важливості культури для сталого розвитку країн, громад, індивідів. Документ «Рамки культурної статистики ЮНЕСКО 2009» обґрунтовує необхідність точних порівняльних даних для оцінки впливів і релевантності культурної політики.

Розглянуто методологічні пропозиції міжнародних агентів, спрямовані на розроблення індикаторів впливу культури. ЮНЕСКО пропонує методикау CDIS/ІВКР – Індикатори вимірювання культурного розвитку. У 2016-2017 роках ця методика апробована в Україні з

залученням статистичних і соціологічних даних, у тому числі опублікованих даних моніторингу «Українське суспільство» Інституту соціології НАН України. За сприяння ПАРЄ з 2012 року діють аналітичний центр і веб-платформа «The Indicator Framework on Culture and Democracy – IFCD», яка дає можливість візуалізації станів культури і демократії в європейських країнах, у тому числі постсоціалістичних (Україна, Словачія тощо). Доведено, що в останню чверть століття проведено значний обсяг організаційних і методологічних заходів щодо стандартизації та гармонізації культурної статистики, порівняння культурних політик країн на європейському і міжнародному рівнях. Можна говорити, що формується глобальна мережа постакадемічних організацій (П. Тамаш), які відіграють важливу роль у збиранні та трансформації даних, їх показі у вигляді рейтингів країн. Результати цих евалюаційних досліджень здатні впливати на імідж нашої країни, відображати її місце серед інших. У цих умовах потрібні спільні зусилля провідних вітчизняних соціологічних центрів, урядових і неурядових організацій для збирання й аналізу надійної та релевантної інформації про динаміку культурної ситуації, зокрема для подальшої гармонізації індикаторів культурної участі за міжнародними методиками.

З'ясовано, що в сучасних дослідженнях культурних практик виокремився впливовий емпіричний підхід, який базується на тестуванні ідеї Бурдєє щодо гомології соціальної та культурної стратифікації. Імпульсом для перевірки цієї тези став концепт культурної всеїдності (omnivorousness). У сучасних дослідженнях співіснують визначення всеїдності за обсягом, діапазоном занять і за композицією, змістом. Результати досліджень у різних країнах виявляють зв'язки соціального статусу і культурного споживання та їх модифікації соціальним класом, освітою, доходом, віком, гендером, показують диференціації між культурно всеїдними (omnivores) і культурно однобічними (univores). Культурна мобільність чи репродукція взірців культурного споживання, гомологія чи гетерологія соціальної та культурної стратифікації, всеїдність чи однобічність участі в культурі – це один із «кластерів» проблем в емпіричних дослідженнях культурної динаміки сучасних суспільств.

Особливості якісних інтерпретативних досліджень культурних практик показано на прикладі підходів у межах символічного інтеракціонізму. Для американської соціології мистецтва важливою є праця Г. Бекера «Світ мистецтва» (1982). Одним з основних у ній є поняття колективної дії (як люди роблять певні речі разом, координують свої дії). Мистецьку діяльність Бекер трактує як складний колективний процес, у якому індивіди різних професій і кваліфікації кооперують свої зусилля для досягнення певної мети. Спільне знання ними конвенційних

способів робити певні речі у процесі виробництва культури сприяє утворенню «світів мистецтва». Дослідники використовують якісні техніки, переважно спостереження світів професій, аналізують механізми їх виокремлення і диференціації, процеси комунікації, інтеграції, становлення репутацій тощо. Паралельно в північноамериканській соціології дозвілля з 1970-х років виокремлюється напрямок вивчення «світів дозвілля», практик серйозного дозвілля (Р. Стеббінс та ін.). Включене спостереження, вільні інтерв'ю, фокус-групи спрямовані на розуміння дозвіллевих (суб)культур із точки зору «інсайдера», ступеня компетентності учасників соціального світу, контекстів дій і висловлювань, важливості символічної, матеріальної складової.

Специфіку дескриптивного вивчення культурних практик виявлено на прикладі підходу «виробництва культури» (Р. Пітерсон). Науковці зосереджують свою увагу на інфраструктурі, соціальному, економічному, правовому контексті практик створення, оцінювання, маркетизації, популяризації, продажу культурних продуктів, на обумовленості цих процесів технологіями, зміною правових норм тощо. Дослідники трактують сферу культури як ситуативну, здатну до швидких змін. Оригінальність підходу його прихильники вбачають саме в можливості зосередження не на смислах культури, а на обумовленості культурних продуктів внутрішніми (організаційними) і зовнішніми соціальними чинниками. У працях представників «нового інституціоналізму», культуральної соціології, американської реляційної соціології підхід «виробництва культури» отримує сучасне звучання.

З'ясовано, що методологічний стиль культурних студій (cultural studies) вплинув на розширення проблематики і варіативність дизайну досліджень культурних практик у соціології культури, відходу від вузького розуміння культури як сфери соціуму, пов'язаної з літературою, мистецтвом, дозвіллям, а також поширених протиставлень елітарної та стереотипної культури. Дослідники класичного етапу культурних студій розвивають поняття культури як цілісного способу життя певної спільноти. Культура «звичайна», кожна людина репродукує і продукує цінності, живий досвід культури (Р. Вільямс, Р. Хоггарт, С. Холл, Е. Томпсон та ін.). Образ «циркуляції культури» вказує на проблематику і методологію сучасних культурних студій, використання якісних, комбінованих, мультипліцитних методів (С. Леш, Р. Джонсон). Інтерес до питань політики, соціальної нерівності, шляхів трансформації суспільства вбік справедливішого устрою позначається на акцентуванні класових, гендерних, міжгенераційних, расових, етнічних вимірів популярної культури, субкультур, мас-медіа, намаганнях науковців відстоювати свою ціннісну позицію та інтереси домінованих груп у публічному просторі.

Виявлено етапи й особливості поширення практикоорієнтованих підходів в етнографії та антропології медіа. Дослідники пропонують вивчати відкриту множину повсякденних практик, пов'язаних із медіа або орієнтованих на них, а не структури, системи, індивідів або соціальні інтеракції. Практики є втілені набори дій, які люди виконують із різним ступенем включеності, компетентності та схильності. Неможливо ізольовано вивчати роль медіа в культурі, оскільки вони є щільно вписаними в повсякденне життя.

Третій розділ «Динаміка культурно-дозвіллевих практик в українському суспільстві» присвячений аналізу трендів культурно-дозвіллевих практик на базі моніторингових опитувань Інституту соціології НАН України (1994–2017) і статистичних даних. Висвітлено відтворення дисбалансів культурних практик у структурі дозвілля: домінування культурного споживання в домашньому просторі, незалученість значної частини населення до культури в публічному просторі, низький рівень участі у творчих, фізично активних заняттях. Показано зрушення у сфері читацьких практик: тижнева аудиторія белетристики зменшилася з 38% 1994 року до 17% 2016-го. Упродовж року не читали художню літературу 29% 2003 року, 42% – 2009-го і 52% – 2017-го. Зменшується купівля книжок, журналів, отримання преси поштою. Зростає споживання інформації в цифровій формі, поширюється мобільний онлайн-доступ до неї. Серед молоді використовують для читання літератури екран монітора – 31%, смартфон – 17%, е-книги – 10%, планшет – 8% (2013). Серед старших за віком читачів ці показники є нижчими, що вказує на формування нових культурних звичок оперування інформацією. Відбувається переструктуризація медіа-аудиторій, зменшується залученість до телеперегляду впродовж тижня: від 83–86% у 2006–2012 роках до 73% 2016-го, телеаудиторії старіють, споживачі молодшого і середнього віку частіше віддають перевагу онлайн-трансляціям, цифровому контенту. Загалом опосередковані традиційними (телебачення, радіо) і новітніми медіа культурні практики у приватному просторі складають найбільшу частину вільного часу.

До публічних культурних практик, які передбачають наявність інфраструктури, залучена незначна кількість опитуваних. За спостережень останніми роками, відвідують впродовж тижня кінотеатри, бібліотеки, театри, музеї 3–7% респондентів. Ходили впродовж року на концерти, в театр 12%. Ці показники є вдвічі нижчими за середньоєвропейські («Євробарометр», 2013). Рівень орієнтацій громадян країни на культурну участь у публічному просторі є вищим: хотіли б частіше відвідувати концерти, театри – 24%, музеї, художні виставки, галереї – 20%, кінотеатри – 23% опитуваних. Активні, оздоровчі заняття не є

поширеними: впродовж року фізкультурою і спортом займалися 15–18% опитуваних: молоді люди (37%), середнього віку (18%) і лише 7% людей старшого віку. Безперечно, потрібні додаткові інституційні зусилля щодо популяризації фізичної культури серед населення різних вікових груп.

Інституційну належність до дозвіллевих угруповань не можна назвати розвиненою: членами клубів за інтересами, спортивних товариств визначили себе 2–3% (2016). Водночас серед осередків, які ефективно об'єднують людей, на другому місці після сім'ї (82%) опинилися дозвіллеві об'єднання – 29%. Понад 60% визнають важливість ролі громадських організацій у сфері дозвілля. Їх роль підтверджує і нинішня кризова ситуація в українському соціумі, коли саме волонтерські, громадські організації формального і неформального типу докладають значних зусиль для її подолання. Є очевидною необхідність подальшої інституційної підтримки і популяризації дозвіллевих, спортивних, творчих об'єднань, здатних зміцнювати структури громадянського суспільства.

Розглянуто динаміку оцінок перешкод бажаним взірцям участі в культурі та проведення дозвілля, змін у культурній інфраструктурі в ракурсі урбанізованих/не урбанізованих територій. Загалом серед населення сприйняття ситуації в цій царині змінилося на краще: 1994 року частка негативних оцінок змін умов відпочинку і дозвілля після роботи становила 50%, 2014-го – 30%. Порівняно з 1990 роками частка тих, кому бракує рекреаційних благ, зменшилася, але залишається доволі великою: близько 60% не можуть провести відпустку так, як їм хотілося б, майже кожен другий не вважає своє дозвілля повноцінним. Вистачає повноцінного дозвілля 22–25% респондентів, серед яких переважають особи молодшого віку і вищого матеріального статусу. Лише кожний п'ятий із респондентів може дозволити собі купувати книжки і журнали, подарунки, квитки на мистецькі, культурні події. Решта населення обмежена у своїх витратах, у тому числі через матеріальні та інфраструктурні чинники.

За статистичними даними, відвідуваність закладів культури і мистецтв значно зменшилася. 1990 року в музеях зафіксовано 61 відвідування на 100 осіб, 2016-го – 37. Зменшилася відвідуваність театрів: з 34 відвідувань на 100 осіб 1990 року до 14 – 2016-го; концертів – від 29 до 6; кіносеансів – від 1062 до 25. За даними Держагентства з питань кіно впродовж 2015 року в Україні фактично працювало 496 демонстраторів фільмів: 294 – в міських поселеннях і 202 – в сільській місцевості. Відбувається зменшення кількості бібліотек (з 25,6 тис. 1990 року до 17 тис. 2016-го), закладів культури клубного типу (з 25,1 тис. – до 17,1 тис.), шкіл естетичного виховання (з 1476 2011-го до 1296 шкіл 2016-го). Клуби, бібліотеки, школи естетичного виховання в сільській місцевості є місцями

доступу до культури, отже, скорочення закладів і місць у них зашкоджує якості життя сільських жителів, рівень якого і за іншими показниками важко назвати задовільним. Підтвердженням культурної нерівності є ситуація відсутності в життєвому досвіді респондентів фактів перебування в закладах культури, сприйняття «наживо» мистецьких творів.

На основі спостережень 2007, 2013, 2017 років вирізняють три узагальнені культурно-дозвілєві стилі, які репродукуються в часі: низький рівень залучення, одноманітний набір занять (54–67%); середній рівень залучення, середній діапазон занять (14–24%); вищий рівень залучення, ширший діапазон занять (20–25%). Представниками першого стилю частіше є люди старшого віку, бідні та з середніми доходами, мешканці слабоурбанізованої місцевості, з нижчим рівнем освіти. Інший різновид поширеного стилю культурно-дозвілєвих практик – середній рівень активності, середній діапазон занять. Основна група – люди середнього віку із порівняно вищим рівнем ресурсів – доходів, освіти, урбанізованості місця проживання. Третя модель – широка варіативність занять, високий рівень залучення – характерніша для молодих людей, що мешкають в урбанізованій місцевості, з кращим ресурсним потенціалом (освіта, доходи, вільний час). Ідею руху у просторі культурних пропозицій, можливості «відірватися» від прив'язки до смаків, відповідних певним соціальним статусам, що оформлена в концепті «всеїдності», було уточнено на матеріалі українського суспільства.

Потенційними стимулами культурної партиципації громадян можуть слугувати зростання важливості таких цінностей, як демократичний розвиток країни, вільне висловлювання особистих думок із політичних та інших питань, національно-культурне відродження, участь у діяльності громадських організацій. Водночас культурна участь в публічному просторі – регулярне відвідування культурних заходів (вистав, кіносеансів, концертів, виставок), активна участь в організації та проведенні культурних заходів – є обмеженою. У такій ситуації можна говорити про посилення культурної поляризації в поточних умовах надзвичайності в українському соціумі, погіршення умов повноцінного задоволення прав громадян на відпочинок, участь у культурі, підтримку культурної ідентичності.

Виявлено особливості та темпи формування мережево-цифрової культури в українському суспільстві в контексті її глобальної реконфігурації (масштабне залучення в якості нових інтернет-користувачів жителів незахідних країн) та поширення у світі мобільного онлайн-доступу, вектори розгортання культурних практик в інтернет-просторі. Простежено формування повсякденного мережево-цифрового середовища і види залучення до нього дедалі більшої частини громадян нашої країни.

Масова самостійна комунікація (М. Кастельс) через (відео)блоги, повідомлення в чатах, коментарі в соціальних мережах стає все популярнішою. З'ясовано особливості партиципаторної культури, переваги і ризики перетворення інтернет-мережі на локус повсякденного існування і участі в культурі.

У четвертому розділі «Смисли і змісти участі в культурі» увагу зосереджено на інтерпретації змістів і смислів залучення до культури в окремих сегментах культурного життя. Проаналізовано поточну мовну ситуацію в українському суспільстві, особливості інституційних пропозицій і мовних пріоритетів громадян у сфері культурного споживання із задіянням концептів мовного капіталу, лінгвістичної компетентності П. Бурдьє. Розглянуто особливості мовної соціалізації, мовних компетентностей і практик мешканців різних регіонів України, ситуації одномовності/двомовності в повсякденних і публічних комунікаціях, споживанні продуктів культури, динаміку виробництва продуктів культури в полях мас-медіа, літератури. Зафіксовано, що білінгвізм населення є ознакою високого рівня мовних компетентностей. Промоція української мови має базуватися на її інституційній підтримці в різних сферах життя соціуму, в тому числі тих, у яких перебігає повсякденне життя молодого покоління.

На основі застосування якісних проєктивних методик, аналізу текстів розглянуто бачення «Дому» як одного з найважливіших повсякденних доменів залучення до культури, різні режими його смислового сприйняття. Відзначено значущість поняття «Дім» у традиційній українській культурі (прислів'я і приказки), поширеність символічного сприйняття рідної хати, домівки, господи як безпеки, захищеності, гостинності, сім'ї, підтримки рідних, вільної дії, господарювання. Вирізнено основні змісти у сприйнятті образу «Дому» студентською молоддю – комфорт, безпека, захищеність, естетичний аспект, престиж, психологічний клімат, кохання, родина, діти. Проаналізовано часові виміри сприйняття домівки як проєкцій минулого (дитинство, батьки, захищеність), теперішньої ситуації (ситуація транзиту, пошуку, намагання облаштувати свою домівку) і уявлень про майбутній дім. Розглянуто сприйняття речей у домівці в їх інструментальному і сентиментальному вимірах. Показано, що сприйняття «Дому» базується на конфігурації таких смислових перспектив, як предметно-просторова, часова, соціальна.

Проаналізовано один із векторів мережево-цифрової партиципації на прикладі практик поширень, реміксів інтернет-мемів. Мережево-цифрова популярна культура з її властивостями мультимодальності, інтертекстуальності, іронії, гнучкості, динамічності приваблює різні

аудиторії, створюючи ситуативні інтерпретативні спільноти. Показано, що залучення до онлайн-культури надає нові можливості учасникам соціальної комунікації (як просьюмерам, продуцентам-юзерам) проявляти і транслювати свої настанови в публічному медіа-просторі.

ВИСНОВКИ

1. Проведений аналіз доводить актуальність вивчення морфології та динаміки культурних практик у різних сферах життя соціуму. Багатовимірний концепт «культурні практики» привертає увагу передовсім до того, що кожна практика в людському житті є культурною, соціальна дія є вписаною у специфічні форми життя, (суб)культурні середовища, в яких зростає людина і в яких опиняється впродовж життєвого шляху відповідно до зміни локацій і ситуацій. Людські дії та судження ґрунтовані генералізованими смислами, цінностями, дискурсами, актуалізованими для ситуацій і практик, у які залучені діячі, явно артикульованими правилами і фоновими практичними знаннями, мінливими емоціями і бажаннями, обдуманими проектами і цілями, задля яких відбувається дія.

2. Рутини і рефлексія, наявні патерни дій і пошуки новацій, усталений перебіг життя і соціальні катастрофи – різні аспекти повсякденного існування так чи так передбачають залучення у практики. Виконання практик, своєю чергою, може бути (не)компетентним, імітативним, може приводити до інших результатів, відмінних від намірів діяча. Чому і як саме це відбувається, які критерії визначення сутності практики та її (не)компетентного виконання на різних рівнях існування соціуму – постають гострі питання в умовах структурних і культурних трансформацій, повсякденних кризових ситуацій, збройних, насильницьких конфліктів – тих станів турбулентності, в яких перебігає соціальне життя в сучасні часи. Для українського соціуму ці стани надзвичайності є відчутними в усіх сферах життя.

3. Напрямок культуральної соціології (Дж. Александер) обстоює необхідність вивчення смислового простору культури зі збереженням дисциплінарної ідентичності соціології. Критичний огляд традиційних підходів соціології культури стимулює оновлення взірців досліджень культурних процесів і практик. Культуру вивчають як автономну сферу уявлюваного, сферу дискурсів, жанрів і наративів. Стає в нагоді концептуальний апарат семіотичних, перформативних, іконічних, матеріальних підходів – у фокусі уваги опиняється культурна прагматика – програвання, виконання, зображення, оснащення практик-перформансів як проявів генералізованих смислів, механізми трансмісії ідей, засоби впливів на емоції, мотиви і дії адресантів. Культуральна соціологія вивчає

не лише спеціалізовані культурні системи, такі як мистецтво, медіа, наука тощо, цей підхід є аналітичною перспективою в дослідженнях різних сфер соціуму.

4. Теоретики практик задіюють як ключові поняття «форми життя», «мовні ігри», «практичне знання» тощо. Праці провідних представників першого етапу теорії практик у соціології (П. Бурдьє, Е. Гідденс та ін.) надають понятійно-категоріальний апарат для дослідження культурних практик у соціальному житті, специфіки їх побутування і розгортання – в різні історичні епохи, за різних часо-просторових обставин, у мікросередовищах повсякденних взаємодій, у соціоструктурних, силових контекстах продукування і споживання культурних речей і об'єктів. Е. Гідденс наголошує на ролі практичної свідомості, рефлексивного моніторингу ситуації для безперешкодного перебігу дій. Структурні (культурні) правила, практична і дискурсивна свідомість, просторові та часові маршрути і «станції» повсякдення – всі ці елементи необхідно вивчати сукупно для розуміння соціальних практик.

5. Експлікація засад теорії практик за версією Т. Шацкі (представника другого етапу практико-теоретичних досліджень) надає нам можливість використовувати чітко структурований образ того, як дії/висловлювання (елементарна основа практик), відповідні тій чи тій практиці-сутності, перетворюються на практику-перформанс (виконання). Організаторами практики є: а) практичне (втілене) знання, б) явні правила/інструкції, в) дискурсивні уявлення, г) мотиви, емоції, цілі, проекти. Практика є нормативною і лише компетентне її виконання відповідатиме очікуванням інших агентів, задіяних у ситуацію. Кожна практика потребує матеріального оснащення – неможливо навчитися плавати без водоймища, співати чи танцювати без репетицій, взірців для наслідування. Наявність і задіяність елементів-організаторів практики, їх узгодженість із матеріальними умовами, відповідним оснащенням збільшує вірогідність поширення практик, легкого і «непомітного» їх виконання.

6. Поширеність, узвичаєність одних практик зменшує шанси включення в інші (в різних соціокультурних і соціоструктурних середовищах). Про це пише П. Бурдьє, диспонуючи поняттями «смаки розкоші» та «смаки необхідності», практичний глузд, утілений досвід (габітус), капітали. Представники груп на вищих позиціях у системі соціальної стратифікації, як правило, вільно, «як риба у воді» почувують себе в музеї чи театрі, отримують задоволення від контактів із легітимними культурними продуктами, натомість інші обмежені в таких знаннях і досвіді. Бурдьє підкреслює структурну, класову ексклюзивність смаків і культурних (у тому числі мовних) практик, оскільки набування

цих кодифікованих і легітимних знань, прищеплення смаку до них є щільно пов'язаним з обсягами і структурою капіталів родини, якістю освіти і витратами часу на неї, що в підсумку спричиняє відмінності соціальних шансів і соціальної мобільності, репродукцію соціальної та культурної нерівності.

7. Тестування принципу гомології соціальної та культурної стратифікації Бурдьє в соціології культури породжує кластер емпіричних досліджень культурних практик у сучасних суспільствах. Уточнення цього принципу відбувається за допомоги тези гетерології культурної та соціальної стратифікації, а також понять «культурна всеїдність», «культурна мобільність», «дисонансні смаки», які узагальнюють існування в сучасному суспільстві груп із ширшим діапазоном смаків і практик, рухливість смаків у просторі культурних пропозицій. Наявність таких груп, проте, не скасовує вплив соціоструктурних чинників на форми і стилі участі в культурі, що підтверджують дослідники різних країн, у тому числі на основі використання багатовимірного аналізу даних репрезентативних опитувань.

8. Відбувається становлення постбурдьєзіанських напрямків досліджень культурних практик, зокрема на основі нівелювання виміру соціальної нерівності та підкреслення впливу інших чинників і механізмів залучення в культурні реалізації. Ці підходи реконструюють прагматичну і реляційну природу культурної партиципації, її вписаність у тілесність, емоційність практикувальників, їхні настанови діяти, опосередковувальні й афордаційні (допустимі) якості матеріальних, non-human-агентів (елементів) практик і оточення. Емпіричні дослідження базуються переважно на якісному аналізі даних різного походження (включених спостережень, фокус-груп, глибинних інтерв'ю, документів, відеофіксацій, інших свідчень).

9. Постбурдьєзіанські підходи співіснують із практикоорієнтованими дослідженнями в річищі соціології культурного споживання, антропології й етнографії медіа тощо. Динаміка і траєкторія практик, їх часо-просторові характеристики, матеріальне аранжування, вплив кожного з елементів-організаторів на тривалість і трансформативність практик – це коло питань науковці прояснюють на основі якісних досліджень. Зокрема можна говорити про формування сегмента практикоорієнтованих етнографічних досліджень медіа в повсякденному житті в міждисциплінарних межах соціології, культурних студій, культурної антропології.

10. З'ясування специфіки вивчення культурних практик у рамках методологічних альтернатив (об'єктивістські, інтерпретативні, критичні підходи) показує переваги кожної та їх взаємодоповнюваність у досягненні багатогранного образу цієї предметної царини прикладних досліджень.

Кількісні, порівняльні дані, отримувані за допомоги (моніторингових) репрезентативних опитувань, щоденникових досліджень, із часів їх ширшого застосування дозволяють відстежувати структуру і динаміку культурно-дозвіллевих практик, їх місце в системі інших культурних і структурних показників, здійснювати діагностику культурної ситуації, аналіз перешкод реалізації права на участь у культурі та дозвіллі, в тому числі в контексті крос-культурних порівнянь.

11. Різні продуценти статистичної та соціологічної інформації на національному рівні (державні та приватні, комерційні та неприбуткові, академічні та постакадемічні інституції) роблять свої внески в реконструкцію і репрезентацію образів культурної ситуації та її динаміки. Останніми десятиліттями відбувалося становлення і підвищення ефективності мережі наднаціональних інституцій, статистичних, соціологічних центрів, експертних груп і мереж, які збирають і акумулюють дані щодо поточних культурних станів і процесів у різних країнах. Відбувається опрацювання і розповсюдження стандартизованих і гармонізованих методик збирання даних, зокрема з метою крос-культурних порівнянь, вимірювання впливу культури на сталий розвиток суспільства, уточнення взаємовпливів сфер культури і демократії. Евалюаційні, експертні висновки дедалі частіше базуються на використанні онлайн-інформації, Big Data щодо різних країн. Таким чином формуються паралельні національним інституціям дослідницькі й експертні структури оцінювання культурних політик у державах, які мають наднаціональний, глобальний характер, міжнародний вплив і авторитет. Можна стверджувати, що відбувається становлення кластеру порівняльної культурної статистики як окремого напрямку дослідження культурних практик/культурних політик, який базується на поєднанні діяльності національних і наднаціональних інституцій із задіянням найсучасніших технологій збирання й оцінювання даних.

12. Інтерпретативний соціологічний аналіз, що задіює переважно якісні технології, дозволяє наблизитися до соціокультурних контекстів повсякденного розгортання культурних практик, їх колективних, конвенційних, емоційно-солідаристських аспектів. Дослідники вивчають роль ситуативних узгоджень і оцінювань у повсякденних символічних інтеракціях, значущість практичного, тілесного знання, формування культурного досвіду, простежують процесуальність становлення і змін культурних ідентичностей як результату залучення в культурні практики.

13. Проведений аналіз одного з варіантів парадигми продукування/споживання культури (підхід «виробництва культури») показує, що застосування досягнень соціології організацій, соціології професій, (нео)інституціональних підходів становить підґрунтя для

врахування в дескриптивному аналізі культурних практик змін інституційних систем (включаючи право, ринкові конфігурації, умови побудови професійних кар'єр, специфіку попиту на продукти культури, технологічні новації тощо). Досвід аналізу соціальних чинників і механізмів появи культурних продуктів на ринку пропозицій з урахуванням ситуативності та контингентності їх впливів може бути використаний для розроблення аналітичних моделей евалюації та прогнозування інституційних реформ у різних сферах і галузях культури в українському суспільстві, в аналізі функціонування закладів культури, освіти, культурних індустрій тощо.

14. Представники критичних підходів (на прикладі *cultural studies*) у прикладних дослідженнях вивчають циркуляцію культури – у практиках її повсякденного відтворення, продукування і кодування артефактів культури у професійних середовищах, інституційного її поширення, а також соціоструктурних і соціокультурних умов і механізмів сприйняття/декодування продуктів культури їх споживачами. Аналіз проблем соціальних нерівностей, асиметрій, ексклюзій, політичного контролю, а також розгляд можливостей опору політичному, економічному, культурному тиску є важливим надбанням культурних студій у розмаїтті їх дисциплінарних і територіальних варіацій.

15. Для аналізу культурної ситуації в українському суспільстві використано обширну базу даних моніторингу культурних практик відділу соціології культури та масової комунікації в межах моніторингу «Українське суспільство» Інституту соціології НАН України, дані державної статистики, інші джерела. Аналіз динаміки змін у сфері культурно-дозвілевих практик населення України за 1994–2017 роки дозволяє показати основні види культурних практик у структурі дозвілля, їх дисбаланси і зрушення – домінування культурного споживання в домашньому просторі, незалучення більшої частини населення до культури і дозвілля у публічному просторі, низькі показники участі у творчих, фізично активних заняттях, все вищу популярність мережево-цифрової культури. Показано відтворення головних бар'єрів бажаного проведення дозвілля, участі в культурі (фінансова неспроможність, нестача вільного часу, стан здоров'я, незадовільна культурна інфраструктура), динаміку дефіцитів щодо задоволення культурних і рекреаційних потреб. На підставі спостережень 2007, 2013, 2017 років вирізнено три узагальнені культурно-дозвілєві стилі, які з певними модифікаціями репродукуються в часі, – модель «univorous» (54–67%) із низьким рівнем залучення, одноманітним набором занять, модель «raucivores» (14–24%) – середній діапазон занять, середній рівень залучення; модель «omnivorous» (20–25%) – висока активність, широкий

діапазон занять.

16. Аналіз даних моніторингу «Українське суспільство» останніх років демонструє спадні тренди щодо залучення до більшості культурно-дозвілевих занять, скорочення витрат на культурні потреби, наявність перешкод активнішому залученню до культури. Відтворюються структурні обумовленості культурної диференціації у вигляді матеріальних, поселенських, вікових нерівностей. Стан надзвичайності є стримувальним чинником залучення до культури і дозвілля значної частини громадян. Разом із тим наявні стимулювальні проєкції залучення до культури у вигляді зростання важливості цінностей демократії, національного відродження, громадянської участі.

17. Особливості сучасного стану і динаміки залучення України до глобального інтернет-простору, становлення мережево-цифрової культури виявлено на основі зіставлення з даними міжнародних статистичних і соціологічних досліджень використання інтернету у світі. Принциповим зрушенням останнього десятиліття став перехід до ширшого використання мобільних приладів з онлайн-під'єднанням, завдяки чому інтернет-простір перетворюється на повсякденне місцезнаходження сучасної людини. В Україні включення в мережево-цифрову культуру помітно зростає, але все ще відстає від рівня розвинених країн. Вільне спілкування, автономія, креативність звичайних людей, обмін інформацією і культурними благами, цифрова економіка дару – це ті позитиви, які притаманні мережево-цифровій культурі. Прояви смислів і змістів партиципаторної культури виявлено за допомоги аналізу практик створення, поширення інтернет-мемів, які розглянуто в ракурсі циркуляції дискурсивних жанрів, артефактів репрезентативної культури. Мережево-цифрова партиципація сприяє розмиванню усталених кордонів між легітимним мистецтвом і поп-культурою, продуцентами і споживачами, професіоналами й аматорами. Потенційні ризики для користувачів пов'язані з збиранням персональних даних щодо вподобань, покупок, завантажень мільйонів юзерів у маркетингових, рекламних, політтехнологічних цілях, відстеженням «цифрових слідів» дедалі більшої кількості людей, накопичення компрометуючої інформації, переслідувань за висловлювання тощо. Ці реалії інформаційного суспільства і мережевої культури потребують вивчення та інституційно-правової нормативізації.

18. Аналіз смислового конструкту «Дому» як важливої сфери ініціювання соціальної дії показує, що його сприйняття поєднує три перспективи змісту – предметно-просторову, часову, соціальну. У темпоральному вимірі його проєкції утворюються зі спогадів про минуле, емоцій і відчуттів теперішньої ситуації, уявлень про майбутній дім. Ці спогади, емоції та відчуття часто опосередковані речами, які здатні

невербально втілювати і зберігати сенси, що їм приписані. «Дім» кваліфікується як цілісність у разі збереження відчуття «Ми» і змінюється на нову конструкцію разом із змінами ситуації, вибудуванням нових систем релевантностей, застосуванням режимів функціональності чи близькості відповідно до тих чи тих культурних кодів.

19. Аналіз динаміки мовної ситуації в українському суспільстві показує, що по дві третини опитуваних можуть вільно говорити, читати і писати українською/російською мовами. Міжособистісне спілкування насичене використанням обох мов, переходом на мову співрозмовника. Ситуація повсякденної двомовності, розширеного мовного репертуару свідчить про високий рівень мовного капіталу і мовної компетентності громадян України. Зіставлення динаміки інституційно забезпечених пропозицій у полях освіти, медіа, літератури і попиту у вигляді мовних орієнтацій, практик культурного споживання демонструє дисбаланси, які потребують зваженого коригування, інституційної промоції української мови у сферах освіти, різних галузях культури, популяризації україномовних культурних продуктів просвітницькими, культурницькими, медійними засобами.

20. Вивчення динаміки мовних практик щільно пов'язане з аналізом станів і динаміки міжкультурних, міжрегіональних відносин у країні, впливів культурної політики, динамікою міжкультурної компетентності, відкритості, толерантності. У зв'язку з базовим статусом мовних практик у культурному просторі соціуму вбачається доцільною організація подальшої співпраці різних аналітичних груп і центрів країни для вивчення методологічних проблем отримання, концентрації, повторного аналізу даних щодо змін мовної ситуації та міжкультурних відносин в Україні.

21. Дослідження культурної ситуації в сучасних суспільствах дозволяють показати стан, динаміку і змісти культурних практик, їх поширення і розмаїття в повсякденному житті спільнот і громадян, бар'єри і перешкоди для участі в культурі, надаючи актуальну інформацію для випрацювання соціальних і культурних політик. У глобальному світі з його пришвидшеним розвитком інформатизації, «економік знань», «економік послуг», участь у різноманітних формах культури є ресурсом нарощування культурної компетентності соціумів, потенціалом їх сталого та інклюзивного розвитку, джерелом солідарностей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати

1. Скокова Л. Г. Поселенська диференціація культурно-дозвіллевих

- практик населення України // Človek a spoločnosť. 2004. Ročník 7. Číslo 2. (електронне видання) URL: <http://www.saske.sk/cas/archiv/2-2004/skokova.html>
2. Skokowa L. Identyfikacja religijna w autobiograficznych przekazach mlodziezy: proba interpretacji socjologicznej // Studia Socjologiczne. 2004. № 4. S. 109–134.
 3. Танчер В., Скокова Л. Культуральна соціологія: «сильна програма» досліджень смислів соціального життя // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2009. № 4. С. 19–42.
 4. Костенко Н., Скокова Л. Тестування шкали культурної компетентності (CQS): українська аудиторія // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2012. № 4. С. 159–193.
 5. Скокова Л. Г. Современные исследования культурных практик в контексте социальной и культурной стратификации // Социологический альманах. 2014. Выпуск 5. С. 232–243.
 6. Скокова Л. Г. Структурні обмеження культурно-дозвіллевих практик // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. праць. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2014. № 4 (25). С. 85–93.
 7. Скокова Л. Габітус і плюральність диспозицій: версія культурних практик Бернара Лаїра // Соціальні виміри суспільства: зб. наукових праць. Вип. 7 (18). Київ: Ін-т соціології НАН України, 2015. С. 275–296.
 8. Скокова Л. Культурно-дозвіллеві практики населення: зрушення останніх десятиліть // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2015. № 4. С. 72–99.
 9. Скокова Л. Культурні практики і культурні політики: сучасна дослідницька інфраструктура // Соціальні виміри суспільства: зб. наукових праць. Вип. 8 (19). Київ: Ін-т соціології НАН України, 2016. С. 287–308.
 10. Скокова Л. Мережево-цифрове середовище і культурна партиципація населення України // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін: зб. наукових праць. Вип. 3 (17). Київ: Ін-т соціології НАН України, 2016. С. 244–255.
 11. Скокова Л. Участь у мережево-цифровій культурі в Україні: порівняльна динаміка // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2017. № 1. С. 145–163.
 12. Скокова Л. Г. Феномен участі в культурі у постбурдєзійанських дискусіях // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наукових праць. Київ. 2017. № 3/4 (35/36). С. 68–72.
 13. Скокова Л. Вимірювання культурної партиципації: український і міжнародний досвід // Українське суспільство: моніторинг соціальних

змін: зб. наукових праць. Вип. 4 (18). Київ: Ін-т соціології НАН України, 2017. С. 345–358.

14. Скокова Л. Культурні практики у перспективі «виробництва культури» // Соціальні виміри суспільства: зб. наукових праць. Вип. 9 (20). Київ: Ін-т соціології НАН України, 2017. С. 230–253.

15. Скокова Л. Г. Культурна партиципація в Україні: бар'єри та стимули // Український соціум. 2018. № 2 (65). С. 66–82.

16. Скокова Л. Г. Поширення практико-орієнтованих підходів в якісних дослідженнях медіа // Габітус. Вип. 6. 2018. С. 17–22.

17. Скокова Л. Г. Соціологічні вимірювання культурної партиципації в міжнародних проектах // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. Вип. 78. Запоріжжя: Класичний приватний ун-т. 2018. С. 60–67.

18. Скокова Л. Г. Теорія практик за версією Теодора Шацкі // Грані. Науково-теоретичний альманах. 2018. Т. 21. № 9. С. 67–72.

19. Скокова Л. Языковые практики в Украине: (не)сбалансированное сосуществование // Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska. Lublin–Polonia. Sectio 1. Philosophy and Sociology. 2018. Vol. XLIII. No 1. S. 55–77.

20. Скокова Л. Г. Культурні практики арт-світів у традиції символічного інтеракціонізму // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. праць. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018. С. 55–62.

21. Скокова Л. Г. Етапи розвитку практикоорієнтованих підходів у соціології // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. Київ. 2018. № 3 (39). С. 44–49.

22. Скокова Л. Культурні практики в сучасному суспільстві: теоретичні підходи та емпіричні виміри [монографія]. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2018. 334 с.

Праці, що засвідчують апробацію результатів дисертації

23. Скокова Л. Г. Культурні практики молодіжної аудиторії медіа // Культура в сучасному українському суспільстві: стан та проблеми. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 6–7 червня 2008 р. Київ: Видавн. центр «КНУКіМ», 2008. С. 178–186.

24. Скокова Л. Г. Культурно-дозвілєві практики в контексті соціально-професійної диференціації // Нова соціокультурна реальність в Україні: теорія, методологія, практика. Зб. матеріалів Всеукр. наук. конф., Київ, 22-23 квітня 2008 р. Київ: ДАКККіМ, 2008. С. 264–268.

25. Скокова Л. Г. Регіональні диференціації культурних пріоритетів і практик населення України // Культура України: цілісність у регіональній

- різноманітності. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 19 листопада 2008 р. Київ: ДАКККіМ, 2008. С. 63–77.
26. Скокова Л. Г. Гомогенізація культурних смаків в контексті глобалізації: регіональний вимір // Варіації модерну та модернізації: український соціум в контексті глобальних процесів: Матеріали міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 28–29 листопада 2013 р.) / Уклад. П. В. Кутуєв. Київ: «Талком», 2013. С. 134–136.
27. Скокова Л. Практики читання в умовах інформатизації повсякденного середовища // Український інформаційний простір: наук. журнал. Число 1. У 2-х ч. Ч. 2. Київ: КНУКіМ, 2013. С. 177–182.
28. Скокова Л. Г. Регіональні особливості мовних практик у конфліктному соціумі // Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914–2014. Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 27–28 листопада 2014 р.) / Укладачі А. А. Мельниченко, П. В. Кутуєв, А. О. Мігалуш. Київ: НТУУ «КПІ» 2014. С. 131–132.
29. Скокова Л. Г. Спільноти культурно-дозвіллевих практик: солідарність чи закритість? // Проблеми розвитку соціологічної теорії: Теорії солідарності та конфлікту в поясненні сучасних суспільних процесів. Матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (21–22 травня 2015 року, м. Київ) / За ред. О. Д. Куценко, В. І. Судакова. Київ: Логос, 2015. С. 112–115.
30. Скокова Л. Г. Культурні політики: експліцитні vs імпліцитні // Держава та глобальні соціальні зміни: історична соціологія панування та спротиву в епоху модерну. Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 26–27 листопада 2015 р.) / Укладачі А. А. Мельниченко, П. В. Кутуєв, А. О. Мігалуш. Київ: Талком, 2015. С. 87–88.
31. Скокова Л. Прагматичний підхід у соціології мистецтва // Дискурсивний вимір сучасного мистецтва: діалог культур: зб. тез доповідей наук.-теорет. конф. з міжнар. участю, Київ, 30 листопада 2016 р. Київ: ІК НАМ України, 2016. С. 128–130.
32. Скокова Л. Г. «Культурні обсерваторії» як актори поля досліджень культурних практик // Методологія і методи соціологічних досліджень в Україні: історія та сучасні проблеми. До 70-річчя Володимира Паніотто: зб. статей за матеріалами конф. (22 січня 2017 р., м. Київ) / За наук. ред. В. С. Бакірова та Є. І. Головахи. Київ: Ін-т соціології НАН України, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 97–99.
33. Скокова Л. Динаміка залучення до глобального Інтернет-простору: Україна і світ // Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 19–20 квіт. 2017 р. / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. У 2 ч. Ч. 2. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2017. С. 265–271.

34. Скокова Л. Г. Культура і соціальні нерівності: постбурдюзіанські пошуки // Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання. III Конгрес Соціологічної асоціації України. Тези доповідей та виступів учасників III- го конгресу Соціологічної асоціації України, Харків, 12–13 жовтня 2017 року. Харків: Соціологічна асоціація України, ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017. С. 68–69.
35. Скокова Л. Г. Соціологічний моніторинг і оцінювання стану культурної партиципації в Україні // Проблеми розвитку соціологічної теорії: Модернізація суспільства та соціальні технології. Матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Модернізація суспільства та соціальні технології», 17–18 трав. 2018 р., (м. Київ) / Наукове видання / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка [та ін., під заг. ред. Горбачика А. П., Судакова В. І.]. Київ: Логос, 2018. С. 160–163.

Праці, які додатково відображають наукові результати

36. Скокова Л. Матеріальна диференціація і культурне споживання в Україні // Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін; за ред. д. екон. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2009. С. 312–318.
37. Скокова Л. Продукування смислів у практиках святкування // Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг / За ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2010. С. 339–349.
38. Скокова Л. Відмінності культурного споживання у різних типах поселень // Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2012. С. 455–465.
39. Скокова Л. Залученість населення України до практик споживання музики. Українське суспільство. 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2013. С. 401–410.
40. Скокова Л. Особливості поточних інформаційно-культурних потреб населення України // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін: зб. наукових праць. Вип. 1 (15). Київ: Ін-т соціології НАН України, 2014. С. 450–458.
41. Скокова Л. Г. Інтернет-меми, spreadable media і цифрова культурна партиципація // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки. 2016. № 5 (302). С. 218–230.

АНОТАЦІЯ

Скокова Л. Г. Культурні практики в сучасному суспільстві: теоретичні підходи та емпіричні виміри. – Монографія.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. – Інститут соціології Національної академії наук України, Київ, 2019.

Досліджено культурні практики у ракурсі сучасних теоретичних підходів до їх вивчення і прикладних аспектів аналізу їх розгортання у повсякденному житті різних груп соціуму. Визначено концептуальні ресурси культуральної соціології, практико-теоретичних підходів, соціології культури і прикладні технології збирання та інтерпретації даних для багатовимірного бачення культурних практик. З'ясовано картину динамічних конфігурацій у просторі культурних практик громадян в українському суспільстві.

Ключові слова: культурні практики, соціологія культури, культуральна соціологія, практико-теоретичні підходи, операціональні виміри культурних практик, динаміка культурних практик.

ABSTRACT

Skokova L.G. Cultural practices in modern society: theoretical approaches and empirical dimensions. – Monograph.

Thesis is prepared for the degree of sociological sciences doctor in speciality 22.00.04 – special and branch sociology. – The Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2019.

The research investigated cultural practices in the perspective of modern theoretical approaches to their study and applied aspects of analysis of their deployment in the everyday life of different groups of society. The conceptual resources of cultural sociology, practice-theoretical approaches, sociology of culture and applied technologies of data's collection and interpretation for multidimensional vision of cultural practices are explored. A picture of dynamic configurations is examined in the area of cultural practices of citizens in Ukrainian society.

Keywords: cultural practices, sociology of culture, cultural sociology, practice-theoretical approaches, operational dimensions of cultural practices, dynamics of cultural practices.

Відповідальний за випуск:
доктор філософських наук, професор Ручка А. О.

Підписано до друку 09.04.2019 р. Формат 60x90 1/16
Ум.друк.арк. ____ . Обл.-вид. арк. ____
Наклад 100 прим. Замовлення № ____
Віддруковано